

РОЛЬ ПУБЛІЧНИХ БІБЛІОТЕК м. КИЄВА У СТВОРЕННІ ЄДИНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ

СУЧАСНЕ ІНФОРМАЦІЙНЕ СЕРЕДОВИЩЕ

Л. Ковальчук

СБОГОДНІ наше суспільство переосмислює роль і місце бібліотек, які воно створило і утримує. У свою чергу і бібліотеки переосмислюють свою місію й завдання на шляху служіння новому суспільству.

Одним із найважливіших пріоритетів бібліотечної політики нашої держави в останні роки є інформатизація. Безперечно, бібліотеки, володіючи великими інформаційними ресурсами, активно впливають на процеси розвитку економіки, науки, освіти, культури й неухильно підвищують свою значущість для суспільства в цілому, і зокрема свого регіону, громади.

Забезпечення вільного доступу людини до інформації проголошується однією з найголовніших функцій бібліотек у Законі України „Про бібліотеки і бібліотечну справу”. Раніше таке завдання перед бібліотеками не ставилось і було так чітко сформульовано саме в останні роки. Його виконання є надзвичайно складною справою і вимагає величезних матеріальних вкладень, перегляду ставлення суспільства до бібліотек, а з боку самих бібліотек – подолання багатьох стереотипів укоріненої у нас теорії і практики.

Особливу роль у реалізації прав громадян на вільний доступ до інформації відіграють публічні бібліотеки. Це пояснюється унікальним поєднанням ресурсів, послуг та індивідуальної підтримки, що надаються користувачам. Саме публічні бібліотеки забезпечують прямий і постійний доступ до інформаційних ресурсів для різних категорій користувачів. В умовах обмежених можливостей для придбання книг, інших носіїв інформації вони стають єдиним джерелом доступу до них для малозабезпечених категорій громадян, відкриваючи можливість задоволення наукових та освітніх інтересів, професійного вдосконалення, цивілізованого дозвілля.

Публічна бібліотека зрівнює прірву між інформаційно багатими та інформаційно бідними людьми, виконуючи цим також функцію соціального захисту населення. Ось чому розвиток публічних бібліотек нашого міста став одним із пріоритетних напрямів діяльності органів культури Київської міської держадміністрації на найближчі роки. Мережа цих закладів є вагомю часткою бібліотечного простору міста. До неї входять 138 бібліотек.

Публічна бібліотека (ПБ) ім. Лесі Українки для дорослих, міська спеціалізована молодіжна бібліотека „Молода гвардія” та Центральна міська бібліотека (ЦМБ) ім. Т.Г. Шевченка для дітей підпорядковані Головному управлінню культури, мистецтв та охорони культурної спадщини Київської міської держадміністрації.

Бібліотеки об'єднані в ЦБС у рамках 10 адміністративно-територіальних районів. Враховуючи той факт, що Київ є багатонаціональним містом, створено спеціалізовані бібліотеки єврейської, польської, туркменської літератури, літератури тюркських народів. Відповідно до угод між урядом Москви та Київською міською держадміністрацією, бібліотеку ім. О.С. Пушкіна визначено головною книгозбірнею російської громади міста. Вона найбільш

повно комплектує фонди російською літературою.

Для виконання своїх складних функцій бібліотекам, як інформаційним центрам, потрібні добре укомплектовані фонди, нові технології і високопрофесійні спеціалісти. Для бібліотек Києва, як і всієї України, дуже важливим є поповнення фондів літературою на різноманітних носіях інформації з історії, науки, культури та мистецтва, документами про видатних діячів, імена яких з різних причин було викреслено з пам'яті нашого народу.

У структурі ПБ ім. Лесі Українки в 1991 році створено відділ зарубіжної україніки. Його фонди поповнювалися через Національну комісію з питань повернення в Україну культурних і духовних цінностей, фонд „Сейбр-Світло”. Деякі колекції книг передавалися посольствами зарубіжних країн, благодійними фондами та окремими громадянами.

Особливо цінні зібрання зберігаються у відділі мистецтв, зокрема приватні колекції книг Сергія Лифаря, Віктора Китастого та ін., рідкісні видання з різних видів мистецтв, музичні твори на компакт-дисках тощо.

Формування фондів публічних бібліотек м. Києва здійснюють ПБ ім. Лесі Українки та ЦМБ ім. Т.Г. Шевченка для дітей. Сьогодні в нашій країні дискутується питання доцільності централізації мережі публічних бібліотек. Проте я переконана, що централізоване комплектування та бібліотечне опрацювання документів для бібліотек міста має ряд переваг:

- завдяки єдиній політиці їхнього формування як єдиного фонду міста, фонди всіх публічних бібліотек планово поповнюються;

- кошти використовуються раціональніше, що забезпечує більш широкий репертуар документів (12-14 тис. назв на рік);

- забезпечуються фаховий рівень обліку та наукове опрацювання документів, висока культура ведення каталогів в усіх бібліотеках міста.

І, головне, централізоване опрацювання документів дає можливість вести зведений електронний каталог нових документів, що надходять до всіх публічних бібліотек міста, який започатковано 1992 року. До нього є цілодобовий доступ в Інтернеті. Це створює умови для оперативного пошуку джерел в єдиному фонді публічних бібліотек міста.

На виконання постанови Кабінету Міністрів України від 01.07.2002 р. № 900 „Про затвердження Програми поповнення бібліотечних фондів на період до 2005 року” розроблено відповідну міську програму, котра фінансується централізовано з міського бюджету (78% від прийнятих в Україні нормативів). У процесі відбору документів для фондів беруть участь спеціалісти всіх ЦБС міста.

Крім бюджетних коштів, залучаються додаткові джерела фінансування. Більшість депутатів Київської міської ради виділяють кошти зі власного ліміту на поповнення фондів бібліотек свого виборчого округу. До фондів публічних бібліо-

тек надходять також видання, профінансовані міською держадміністрацією, комплекти друків від видавництва, книги авторів та користувачів.

До послуг користувачів – художня і навчальна література, документи з питань економіки та права тощо, повнотекстові електронні бази даних.

Останнім часом велика увага приділяється формуванню фондів документів іноземними мовами, посібниками на допомогу їхньому вивченню. У відділі літератури іноземними мовами є можливість перегляду фільмів різними мовами.

У відділі мистецтв працюють домашній кінотеатр, медiateка. В усіх відділах обслуговування ПБ ім. Лесі Українки, ряді інших публічних бібліотек міста є доступ до світових інформаційних ресурсів через Інтернет.

Володіючи багатим потенціалом ресурсів, орієнтованих на задоволення інформаційних потреб киян, муніципальних служб міської інфраструктури, бібліотеки намагаються зайняти достойне місце в інформаційному просторі міста.

Проте досягнення цієї мети вимагає розв'язання цілого комплексу завдань і, перш за все, створення сучасної автоматизованої інформаційно-бібліотечної системи публічних бібліотек міста з використанням найсучасніших інформаційних технологій на базі відповідного технічного і програмного забезпечення та системи телекомунікацій. Обслуговування сучасних інформаційних систем потребує особливої професійної підготовки персоналу. Підвищуються і вимоги до безпеки бібліотек через експлуатацію цінних технічних засобів. Створення нових видів інформаційного сервісу вимагає суттєвого вдосконалення ресурсної бази мережі і всієї системи бібліотечно-го обслуговування.

Розв'язанню цих складних проблем сприяє комплексна програма „Розвиток бібліотечної справи в м. Києві на 2003-2006 роки”, що затверджена рішенням сесії Київради. Започатковано її три роки тому з ініціативи Головного управління культури, мистецтв та охорони культурної спадщини і розроблено Науково-дослідним інститутом соціально-економічних проблем міста разом із науково-методичними центрами. Особливе місце у цьому документі відводиться формуванню інформаційних ресурсів бібліотек та впровадженню сучасних комп'ютерних технологій, навчання та підвищенню фахового рівня бібліотечних працівників.

Завдяки фінансуванню програми з міського бюджету у бібліотеках створено автоматизовані робочі місця, надається доступ користувачам до Інтернету.

Роботи з упровадження комп'ютерних технологій виконує група фахівців, створена при Головному управлінні культури, мистецтв та охорони культурної спадщини.

Зауважу, що відставання бібліотек у сфері інформаційного обслуговування суспільства, пов'язане із запізненням у використанні сучасних інформаційних технологій, може стати стратегічно небезпечним для майбутнього нашої держави, тому що буде гальмувати і зробить неможливими, перш за все, наукові комунікації України з зарубіжними країнами.

Публічна бібліотека імені Лесі Українки м. Києва визначила свою місію, а виходячи з неї, – її основну мету та завдання на найближчі роки. Вона почала розвиватись як загальнодоступний інформаційний центр, вбачаючи одним із основних своїх завдань розширення для користувачів шляхів отримання інформації.

Перші кроки з автоматизації зроблено в 1992 році, коли у структурі бібліотеки з'явився відділ нових технологій. Тоді перед колективом постало багато складних проблем: відсутність фінансування, державних стандартів, рубрикатора, словника ключових слів, відповідних знань і досвіду у спеціалістів бібліотеки.

Ми намагалися вивчити досвід зарубіжних країн. Двоє наших співробітників пройшли стажування в бібліотеках США, ознайомилися з досвідом колег з Фінляндії, Угорщини, Великобританії, Ізраїлю. Ряд працівників постійно відвідує засідання англomовного професійного клубу на базі Дому Америки в Україні.

Великою школою з вивчення передових бібліотечних технологій була і є участь наших фахівців у міжнародних кримських конференціях.

Бібліотечні працівники Києва проходять навчання з курсу впровадження нових технологій на базі Центру безперервної бібліотечної освіти при Державній академії керівних кадрів культури і мистецтв Міністерства культури і туризму України. Проте в цілому в публічних бібліотеках м. Києва, як і всієї України, проблема кадрового забезпечення є досить гострою.

Перші комп'ютери наша бібліотека отримала за рахунок грантів Посольства США в Україні, Міжнародного фонду „Відродження”, інших благодійних фондів.

Після вивчення ринку програмних продуктів зупинилися на програмі „Алеф-500” фірми Exlibris (Ізраїль). Це функціональна та сучасна система для бібліотек, яка базується на міжнародних комунікативних стандартах, вона гнучка та проста у використанні. Програма підтримує багатомовність, дозволяє працювати як у локальних, так і глобальній комп'ютерних мережах, має дуже гнучкий апарат налашки для її адаптації до потреб конкретної бібліотеки. Вона не обмежує користувача в кількості полів у документі, в довжині поля, в числі повторів поля, в методах пошуку документа в базі; дає змогу автоматизувати всі бібліотечні процеси. Цим програмним продуктом користуються бібліотеки 52 країн світу (1 300 бібліотек та консорціумів).

Парк технічних засобів ПБ ім. Лесі Українки складається з 92 персональних комп'ютерів та двох серверів – Alpha DEK-2000 AXP та Alpha-Server DS 20 € (Comrag).

Для користувачів організовано 19 АРМів в Інтернет-центрі та у відділах обслуговування за рахунок коштів, отриманих від Посольства США в Україні та Київської міської держадміністрації на реалізацію проекту „LEAP”.

ПБ ім. Лесі Українки надає доступ своїм користувачам до власних електронних баз даних. Її електронний каталог включає сьогодні близько 200 тис. записів. До послуг користувачів і повнотекстові електронні бази даних: „Ліга: Закон”, „Столиця”, „EBSCO” (англomовна) та універсальні бази російських і українських періодичних видань фірми East View Information Services.

База „Закон” надає доступ до текстів законів Верховної Ради України, указів Президентів України, постанов Кабінету Міністрів України. Її нова версія „Ліга: Закон” забезпечує миттєвий контекстний пошук та дозволяє користувачам працювати з текстами документів, перевірених Міністерством юстиції України для занесення до Державного реєстру.

Повнотекстова електронна база „Столиця” надає доступ користувачам до текстів рішень сесії Київради та розпоряджень голови міської держадміністрації.

Доступ до законодавчих баз даних і законодавчих документів на традиційних та нетрадиційних носіях інфор-

мації забезпечує прозорість рішень органів влади всіх рівнів і, безперечно, сприяє демократизації суспільства, активізації участі громадян у громадському житті, управлінні державою.

Публічні бібліотеки, як правило, фінансуються з місцевого бюджету, тому матеріальне забезпечення і розвиток цих закладів залежать від того, наскільки задоволені їхніми послугами населення та місцеві органи влади. Бібліотеки міста намагаються працювати в тісному контакті з місцевими владними структурами, депутатами і якнайшвидше задовольняти їхні інформаційні потреби,

налагоджувати партнерські стосунки, а не виступати тільки в ролі прохачів.

Ми розуміємо, що публічним бібліотекам у системі соціальних інститутів сьогодні належить одна з ключових ролей у формуванні інформаційного суспільства на локальному рівні. Для виконання такого відповідального завдання слід багато чого змінити в публічних бібліотеках – від їхніх функцій до технологій. Поетапно ми цим займаємося. Такі зміни дозволять публічним бібліотекам Києва ввійти у світовий інформаційний простір.

ПРОЕКТ МЕРЕЖЕВОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ЦБС ОБОЛОНСЬКОГО РАЙОНУ м. КИЄВА: ДОСВІД РОЗРОБКИ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ

ЦБС Оболонського району – одна з найбільших у м. Києві. У районі з майже 300 тис. населення діють 6 бібліотек для дорослих та для дітей

З середини 1990-х років у житті українського суспільства відбулися кардинальні зрушення, що вплинули не лише на зміст діяльності, але й на життєздатність кожної конкретної бібліотеки. В умовах перехідного періоду не тільки змінювались економічні, соціальні засади суспільства, а й зростали його інформаційні потреби. Бібліотеки, як соціальні установи, змушені були визначати нову стратегію діяльності відповідно до процесів, що відбувались у країні, і все це за відсутності якісної матеріально-технічної бази, потрібних інформаційних ресурсів та достатньої підготовки бібліотечних спеціалістів.

Ці зміни торкнулись і ЦБС Оболонського району м. Києва, яку очолює Центральна районна бібліотека ім. О.С. Пушкіна. Відомо, що динамічний розвиток будь-якої бібліотеки, формування її позитивного іміджу у владних структур та населення, створення у колективі відчуття впевненості в майбутньому не можуть виникнути самі по собі. Важливим етапом є визначення місії ЦБС, а засобом реалізації завдань, згідно з нею, – окреслення стратегії розвитку, що передбачає ряд організаційних заходів:

- реструктуризацію (зміни організаційної структури бібліотеки або бібліотечної системи);
- реінжиніринг (перебудова технологічних процесів за допомогою нових інформаційних та телекомунікаційних засобів);
- підвищення професійної майстерності працівників бібліотек.

Методом стратегічного управління і неодмінною умовою реалізації інноваційних програм є організаційне проектування. В 2001 році ЦРБ ім. О.С. Пушкіна розробила “Проект мережевої інтеграції ЦБС Оболонського району м. Києва”. Він був спрямований на якісну перебудову роботи бібліотек, що вимагало від працівників цих закладів ретельного аналізу власної роботи, з’ясування її сильних та слабких сторін, перегляду традиційного бачення окремих процесів. Це допомогло виявити внутрішні ресурси, визначити нові напрями діяльності. Великою мірою допоміг досвід зарубіжних колег – бібліотекарів Росії, Європи та США, який ми намагалися перенести на українське підґрунтя, оптимально пристосувати до існуючих умов. У процесі роботи накопичувався і власний досвід організації

інформаційно-бібліотечного сервісу, яким ми хочемо, у

свою чергу, поділитися з українськими фахівцями.

Метою проекту стало створення єдиної мережі інформаційних служб публічних бібліотек Оболонського району та забезпечення доступу користувачів до світових інформаційних ресурсів. А основним *кредо* у роботі – максимум креативу не лише в розробці самого проекту, а, головне, – в його реалізації.

Методологічна платформа проекту базується на:

- **ідентичності** – вивченні та аналізі існуючого досвіду, адаптації до процесів, характерних для наявного споживчого ринку;
- **інтегрованості та модульності програмного забезпечення;**
- **технологічності** – розробці єдиної технології автоматизації бібліотечних процесів: технологічних, бібліотечного обслуговування, інформаційного забезпечення та управління;
- **однократності** – дотриманні принципу одноразового оброблення та збереження інформації при багаторазовому використанні;
- **удосконаленні управління та моніторингу** – збиранні та аналізі даних, узагальненні отриманих результатів для подальшої якісної реалізації проекту.

Цілями проекту визначено:

- створення єдиної інформаційно-аналітичної служби, застосування вебліографії;
- формування краєзнавчої бази даних;
- ведення єдиного електронного каталогу;
- ретроспективне каталогізування;
- розробку та підтримку веб-сайту ЦБС Оболонського району;
- обслуговування користувачів бібліотек у режимі он-лайн;
- впровадження єдиного читачького квитка для користувачів публічних бібліотек району;
- створення аналітичної служби для збирання, аналізу та узагальнення даних бібліотечної статистики;
- підвищення кваліфікації фахівців бібліотек;

Н. Людвік